

Warso, Albert

Biskupa Pawła Kubickiego troska o oświatę i wychowanie

Warszawskie Studia Pastoralne 11, 213-240

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Albert Warso*

Biskupa Pawła Kubickiego troska o oświatę i wychowanie

Żyjący na przełomie XIX i XX wieku bp Paweł Kubicki (1871–1944) wpisał się na stałe w dzieje Kościoła w Polsce. Bez wątpienia najbardziej znany jest dzięki swym pracom historycznym, a zwłaszcza dzięki jedenastotomowemu dziełu pod tytułem *Bojownicy kapłańni za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*.² W swych publikacjach poruszał jednak także wiele tematów pastoralnych. Zresztą trzeba podkreślić, że był on zawsze duszpasterzem i praktykiem duszpasterstwa. Ceniąc bardzo pracę pisarską i badawczą w archiwach zastrzegał bowiem: „zawsze złamię pióro, gdy będę miał pracę kościelną”³.

Po święceniach kapłańskich otrzymanych w 1893 r. pracował w kilku parafiach jako wikariusz, następnie był prefektem szkół ra-

*

² Sandomierz 1933–1940. Zob. też: W. Wójcik, *Bp Paweł Kubicki (1871–1944)*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 8(1970) nr 2, s. 272.

³ Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu (dalej cyt. ArSd), Akta personalne bp. P. Kubickiego (dalej cyt. ApPK), Bp P. Kubicki do bp. J. Lorka 12 VII 1936 r. „(...) jeśli Bóg da życie, Kościoła św[iętego] robota w moim sercu zawsze ma i będzie miała pierwszeństwo przed piórem”. Zob. ArSd, ApPK, Bp P. Kubicki do bp. J. Lorka 25 V 1939 r. „Całe życie służyłem Kościołowi i w tym tempie radbym ostatnie oddać tchnienie: 1) być na każde zawołanie z misją kapłańską czy biskupią i 2) resztę czasu poświęcić na pióro, boć czas jest drogi”. Zob. ArSd, ApPK, Bp P. Kubicki do bp. J. Lorka 21 V 1939 r. Do księdza opracowującego historię klasztoru w Imbramowicach bp Kubicki pisał: „Nie chciałbym Cię widzieć świetnym autorem, a dla pracy piórem – lichym proboszczem. Pragnę, byś przede wszystkim był gorliwym kapłanem, a tylko czas zbywający poświęcił na pisanie”. Zob. Archiwum Sióstr Norbertanek w Imbramowicach (dalej cyt. ArImb), Akta bp. Pawła Kubickiego z Sandomierza (dalej cyt. AktPK), Bp P. Kubicki do ks. Tomasza 21 IV 1941 r.

domskich i jednocześnie między innymi kapelanem szpitala i więzienia. Znamienne jest, że przynajmniej w pewnym okresie był prefektem wszystkich szkół powszechnych istniejących wówczas w Radomiu. Poczawszy od 1904 r. podjął obowiązki wiceregensa sandomierskiego seminarium duchownego, potem był regensem, a następnie także oficjałem konsystorza jeneralnego. W seminarium wykładał teologię pastoralną. Prowadzone przez niego wykłady były gruntownie przygotowane i charakteryzowały się wieloma praktycznymi wskazówkami wykładowcy.⁴ Po nominacji biskupiej, w 1918 r., nadal z pasją oddawał się posłudze duszpasterskiej. Dość wspomnieć, że w ciągu dwudziestu lat odbył 431 wizytacji uroczystych i 42 prywatne.⁵ Poczawszy od 1904 r., to znaczy od czasu zamieszkania w Sandomierzu, a w późniejszych latach także jako biskup, corocznie w okresie wielkiego postu wyjeżdżał do jednej z parafii, by tam spowiadać i nauczać. Najczęściej posługiwał w największym mieście diecezji, w Radomiu.⁶

⁴ F. Jop, *Ksiądz Biskup Paweł Kubicki*, „Kronika Diecezji Sandomierskiej” (dalej cyt. KDS) 57(1964) nr 5, s. 99–120, s. 109. „Alumni z pożytkiem i zainteresowaniem tych wykładów słuchali”. Zob. tamże.

⁵ W. Wójcik, *Bp Paweł Kubicki...*, art. cyt., s. 258.

⁶ ArSd, ApPK, Bp P. Kubicki do ks. R. Śmiechowskiego 27 I 1931 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do s. Magdaleny w Imbramowicach 21 III 1935 r.; ArSd, ApPK, Bp P. Kubicki do bp. J. Lorka 17 I 1937 r.; ArSd, ApPK, Bp J. Lorek do bp. P. Kubickiego 23 I 1937 r.; ArSd, Akta personalne ks. Romualda Śmiechowskiego (dalej cyt. ApRŚ), Bp P. Kubicki do ks. R. Śmiechowskiego 25 I 1937 r.; W. Wójcik, *Bp Paweł Kubicki...*, art. cyt., s. 258. „(...) wyjeżdżam na dłuższy czas, bo do końca postu, do Radomia, by tam wziąć udział w robocie, jaką Bóg podsunie pod rękę, dlatego pracę tę polecam Waszym świętym modlitwom”. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 4 III 1928 r. W roku 1920 bp Kubicki czynnie uczestniczył prawie we wszystkich spowiedziach parafialnych w Radomiu. Zob. H. Kaszewski, *Historia parafii św. Jana w Radomiu na przestrzeni 150 lat od 1825–1975 r. łącznie z krótką historią Radomia, diecezji sandomierskiej i wypadkami zaszłyymi w tym czasie w Kościele i Ojczyźnie*, t. 1, Radom 1975, mps., s. 115. Dla pewnego zobrazowania warto zaznaczyć, że rekolekcje wielkopostne w Radomiu w różnych kościołach i dla różnych grup trwały właściwie przez cały czas wielkiego postu. Zob. *Rekolekcje wielkopostne*, „Siewca Prawdy” (dalej cyt. SP) 1(1931) nr 9, s. 8; *Akademia papieska z okazji 10-lecia rządów Ojca św. Piusa XI*, SP 1(1931) nr 10, s. 8. Gdy w 1936 r. na zakończenie rekolekcji wielkopostnych w Końskich zwrócono się do biskupa z prośbą o wygłoszenie wykładu z historii, ten odmówił, gdyż jak tłumaczył: „(...) czas postu poświęcam wyłącznie na bezpośrednią pracę dla dusz”.

Ten pastoralny nurt w życiu i nauczaniu sandomierskiego biskupa pomocniczego jest bardzo wyrazisty. Bez trudu można wyróżnić w nim także troskę o oświatę i wychowanie. Była ona widoczna w prowadzonych wykładach, w staraniu o właściwy poziom nauczania w szkołach, w odczytach, zaangażowaniu w sprawy społeczne, jak też w gromadzeniu zbiorów książkowych i archiwalnych.

Bp Kubicki rozumiał, że wychowanie to inwestycja, która będzie przynosić owoce w kolejnych pokoleniach. Podkreślał, że praca oświatowa i wychowawcza to „rzeźbienie najszlachetniejszymi środkami nowych istot, które w przyszłości rozejdą się po kraju, by być wzorem dla innych, chlubą (...), najlepszymi czynnikami w kraju, niosącymi chwałę Stwórcy”⁷. Młodzież akademicką nazywał przyszłą elitą narodu.⁸ Podkreślał jednocześnie, że na wychowanków wpływa się więcej życiem osobistym niż słowami⁹, a zgromadzenia

Zob. ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet Katolickich w Pionkach 28 II 1936 r.

⁷ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 2 II 1931 r. Por. też: ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 22 XI 1932 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 20 XI 1935 r. „(...) aby cała Polska, owszem, bodajby cały świat (...) przy łasce Bożej zrozumiał, że tylko zasady Chrystusowe, zastosowane w rządzeniu ludzkości mogą decydować o jej możliwym bytowaniu na świecie i względnym zadowoleniu każdej jednostki”. Zob. Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Acta Hlondiana, sygn. 5/7, k. 14.

⁸ ArSd, ApPK, Bp P. Kubicki do Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowego Akademickiego Kongresu Misyjnego 18 VII 1927 r. Zob. też: Archiwum Sióstr Bernardynek w Świętej Katarzynie (dalej cyt. ArŚK), Akta bp. Pawła Kubickiego (dalej cyt. APK), Bp P. Kubicki do ks. I. Radziszewskiego 6 I 1922 r.; ArŚK, APK, S. Wardyński do bp. P. Kubickiego 9 I 1931 r.; ArImb, AktPK, Przemówienie bp. P. Kubickiego do uczennic szkoły w Imbramowicach 8 VIII 1936 r. Charakterystyczne było zatroskanie Kubickiego, który wobec niepokoju społecznych początków XX wieku pisał: „U nas, oprócz stałych zajęć, jakie wywołuje niemądra młodzież, wszystko po staremu. W czwartek wydalili znowu z gimnazjum 12-stu za śpiew 3 V w kościele po wieczornym nabożeństwie «jakiejś» wzbronionej pieśni i za ogólny spacer przez [ul.] Lubelską i ogród. Smutne to i nader przykre wypadki, które podobno nie są jeszcze ostatnie”. Zob. Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu (dalej cyt. BbSd), sygn. G 1272, Ks. P. Kubicki do ks. J. Gajkowskiego 7 V 1904 r.

⁹ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 31 VIII 1933 r.

zakonne największą satysfakcję i zasługi zdobywać powinny poprzez pracę wychowawczą¹⁰. Za podstawowe zadania szkoły bp Kubicki uważał uczenie i wychowywanie. Szkoły prywatne z kolei powinny przysposabiać do zawodów. Jednocześnie szkoły powinny opierać wychowywanie na zasadach katolickich. W sposób szczególnie zasady te powinny być realizowane w szkołach katolickich. Stąd też powinno być tam miejsce na wspólne modlitwy: rano, wieczorem, przed i po posiłkach. Oprócz tego powinno się umożliwiać uczniom częste okazje do uczestnictwa we Mszach Świątych, a także do spowiedzi i Komunii Świętej.¹¹ Jednocześnie bp Kubicki stał na stanowisku, że wychowankowie powinni być świadomi czekających ich trudności wewnętrznych, by mogli im przeciwdziałać.¹² Bp Kubicki tłumaczył siostrze, że ich wychowanki „trzeba (...) nauczyć form towarzyskich, ale więcej trzeba w nie wpoić zasady chrześcijańskie”.¹³

Podkreślić trzeba, że troska bp. Pawła Kubickiego o oświatę i wychowanie płynęła z osobistego doświadczenia kilkuletniej pracy prefektowskiej w szkole i wychowawczej w sandomierskim seminarium.¹⁴ Z tego też doświadczenia szkolnego zrodziła się potrzeba przygotowania i wydania katechizmu. Bezpośrednim powodem tego był brak takiej pomocy dla uczącej się młodzieży.¹⁵ Pierwsze wydanie *Katechizmu dla uczącej się młodzieży katolickiej* ukazało się w 1900 r., a potem były jeszcze dwa kolejne. W roku 1930 katechizm ten został przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Pub-

¹⁰ Archiwum Zgromadzenia Sióstr Najświętszego Imienia Jezus w Warszawie (dalej cyt. AZSIJ), sygn. I-B-b-5-5, Bp P. Kubicki do m. B. Ostrowskiej [b.d.].

¹¹ Arłmb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 21 X 1937 r.; L. W[o]jciechowski], Klimontów. 15-lecie Żeńskiej Szkoły Zawodowej, SP 8(1938) nr 38, s. 12.

¹² ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do Narodowego Sekretariatu Intronizacji Najświętszego Serca Jezusowego w rodzinach 27 VI 1939 r.

¹³ Arłmb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 21 I 1939 r.

¹⁴ „Wielu radomian zawdzięcza kapitał swego moralnego wychowania naukom księdza biskupa Kubickiego jeszcze z czasów, gdy jako prefekt, przechodził między ławkami zapelnionymi uczniami, wsłuchanymi w Słowo Boże z taką łatwością i prostotą, a jednocześnie kunsztem, wykwitające z jego ust”. Zob. S. K., *Zmarł w Sandomierzu ks. biskup Kubicki*, „Dziennik Radomski” 5(1944) nr 38, s. 3.

¹⁵ ArŚK, APK, Ks. P. Kubicki do rektora Akademii Duchownej w Petersburgu 8 IX 1899 r.

licznego zatwierdzony jako książka pomocnicza dla nauczycieli religii.¹⁶ Była to pierwsza publikacja P. Kubickiego. Podkreślano, że świadczy ona o jego zdolnościach pisarskich i pedagogicznych¹⁷, a także, że był to jeden z lepszych katechizmów na początku XX w.¹⁸ Zresztą żywa była opinia o tym, że dla bp. Kubickiego sprawy oświaty i wychowania były szczególnie ważne.¹⁹ Z całą pewnością trzeba stwierdzić, że biskup był pedagogiem wymagającym, ale jednocześnie cierpliwym i oczekującym na poprawę uczniów stwarzających problemy. Uważał też, że szkoła może wychowywać dzieci tylko w porozumieniu z rodzicami, którym trzeba umieć przekazać czasami także przykrą prawdę o dzieciach.²⁰ W roku 1904 opisywał sytuację wychowawczą młodzieży w następujący sposób: „Rodzice swoim postępowaniem wyzbyli się władzy im należnej nad dziećmi, szkoła posłuchu nie ma, stąd samowola, a właściwie chętne nadstawianie ucha na jakieś przypuszczalne, poboczne, niepożądane wpływy”.²¹ Jeśli nawet ta refleksja wiązała się z niepokojem społecznym tamtych czasów, to jest to uwaga cenna i wnikliwa.

W czasie pracy bp. Kubickiego, jako oficjała konsystorza w Sandomierzu, był on członkiem Komisji Oświatowej Komitetu Obywa-

¹⁶ ArŚK, APK, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do bpa P. Kubickiego 10 VI 1930 r. W 1927 r. bp Kubicki pisał: „Nasze np. podręczniki mnożą się jak przysłowiowe grzyby po deszczu, ale niestety, nie mogą się spotkać choćby z jednym podręcznikiem, podającym w swym całości kształcie przedmiot wyczerpująco pod względem treści, metodycznie pod względem formy i z praktycznym zastosowaniem do życia każdej pojedynczej lekcji”. Zob. Kb. [P. Kubicki], J. Winkowski, *Praktyczny podręcznik duszpasterstwa w szkole średniej*, KDS 20(1927) nr 7-8, s. 229–230, [rec.].

¹⁷ A. R[e]wera], *Katechizm dla uczącej się młodzieży katolickiej*, „Przeгляд Katolicki” 38(1900) nr 46 s. 735, [rec.].

¹⁸ *Najdostojniejszy Biskup – Sufragan Sandomierski ks. Paweł Kubicki*, KDS 11(1918) nr 11, s. 162.

¹⁹ Np.: ArŚK, APK, W. Targowska, M. Lipska do ks. P. Kubickiego 14 VIII 1918 r. „Przecież religia to nie sentyment, to nie luźne opowiadania więcej czy mniej miłych rzeczy, nie obowiązujących do niczego, ale jest zbiorem prawa, w które trzeba wierzyć i przepisów, które trzeba pełnić, aby osiągnąć żywot wieczny”. Zob. P. Kubicki, *Katechizm dla uczącej się młodzieży katolickiej*, Radom 1929, s. 8.

²⁰ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do siostry dyrektorki szkoły w Imbramowicach [14 X 1937 r.].

²¹ BbSd, sygn. G 1272, Ks. P. Kubicki do ks. J. Gajkowskiego 7 V 1904 r.

telskiego w Sandomierzu. W tamtejszych strukturach kierował sekcją szkół średnich.²² Z kolei jako regens wizytował wykłady i egzaminy w sandomierskim seminarium duchownym, następnie jako biskup sufragan sandomierski wizytował lekcje religii w szkołach, a w zastępstwie chorego bp. Mariana Ryxa także w seminarium. W roku akademickim 1907/1908 Kubicki towarzyszył bp. Stefanowi Zwierowiczowi w wizytowaniu wykładów w seminarium duchownym.²³ Biskup odwiedzał też szkoły, gdzie był serdecznie przyjmowany, a także święcił nowe szkoły i bursy.²⁴ Wizytował lekcje religii, czasem sam

²² ArŚK, APK, Komitet Obywatelski w Sandomierzu do ks. P. Kubickiego 7 VI 1916 r.; ArŚK, APK, Komitet Obywatelski w Sandomierzu do ks. P. Kubickiego 28 VIII 1916 r. Pismo to skierowano do Kubickiego jako odpowiedź na złożoną przez niego rezygnację z prac w Komitecie. Pisano m.in.: „zgłoszona rezygnacja pozbawia sekcję w osobie ks. oficjała Kubickiego osobę wielce kompetentną i niezmiernie pożądaną; wobec tego Komisja [Oświatowa] łącznie z sekcją zwraca się z uprzejmą prośbą do przewielebnego ks. oficjała, aby najlaskawiej zechciał swoją rezygnację cofnąć i swoją światłą pracą ofiarnie służyć, oraz nadal kierować sekcją szkół średnich”. Zob. tamże.

²³ ArŚK, APK, Zeszyt wizytacji szkolnych (dalej cyt. ZWSzk) 1907/1908. Kubicki podkreślał wagę seminarium duchownego w życiu diecezji porównując je do źródeł dostarczających obfitość wody rzece. Zob. ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do bp. H. Przeździeckiego 5 X 1919 r. Po rezygnacji z prowadzenia wykładów w sandomierskim seminarium bp Kubicki nie uczestniczył już w posiedzeniach sesji profesorskiej. Wyjątek zob.: Archiwum Seminarium Duchownego w Sandomierzu, Księga Protokołów 1919-34, 28 VIII 1920 r.

²⁴ ArImb, Kronika Klasztoru sióstr norbertanek w Imbramowicach, k. 174; Archiwum Główne Domu Generalnego Sióstr Służek NMP Niepokalanej w Mariówce, sygn. D, II, Kronika Domu Generalnego Sióstr Służek NMP Niepokalanej od 1919 r., k. 49; ArŚK, APK, Odpis aktu erekcyjnego bursy dla młodzieży gimnazjalnej im. M. Węgleńskiego w Sandomierzu 7 IX 1930 r.; ArŚK, APK, J. Maciejewska do bp. P. Kubickiego 24 I 1936 r.; P. Kubicki, *W Zawodowej Szkole Męskiej w Zawichoście*, SP 4(1934) nr 21, s. 4-5; AZSII, sygn. I-J-2-28, Historia Domu Opatrności Bożej w Suchedniowie, k. 17, 23. Charakterystyczny jest opis pobytu biskupa w jednej z randomskich szkół powszechnych. Uczennica relacjonująca to wydarzenie pisała: „Wreszcie (...) przyszedł do nas upragniony gość, wszystkie oczy z jakąś pokorą zwróciły się na majestatyczny wygląd Księdza Biskupa. Okazał się bardzo łagodny i zda się, że dodawał nam otuchy, na lekcji była także pani kierowniczka, która niepokoiła się o nasze odpowiedzi. (...) Ten dzień był dla nas naprawdę świętem, w którym doznałyśmy różnych wrażeń. Gdy Książd Biskup wychodził od nas, myślałyśmy, z jakim też wrazeniem opuszcza naszą szkołę. Czy zechce nas jeszcze kiedy odwiedzić?”. Zob. N. Wiatrówna, *Wizyta Księdza Biskupa w naszej klasie*, „Nasza Gazetka. Miesięcznik wydawany przez dzieci szkoły powszechnej im. Asnyka w Radomiu”,

prowadził jakąś część lekcji. Zdarzało się, że nauczyciele zapraszali go do klas, gdzie zachęcał uczniów do gorliwości w nauce i udzielał błogosławieństwa.²⁵ Bywało, że wizyta w szkole pozwalała bp. Kubickiemu dostrzec braki, którym zapobiegał poprzez konkretne dary.²⁶ Zachowane protokoły i uwagi Kubickiego z tych wizytacji są bogatym źródłem w omawianiu jego troski o oświatę i wychowanie. Pokazują też zagadnienia i wartości, które były dla niego priorytetowymi.

Sandomierski biskup pomocniczy podkreślał konieczność jedności w gronie wychowawców i wykładowców seminarium duchownego. Biskup określał, że dobrzy wychowawcy seminaryjni powinni być „ludźmi nauki, cnoty i życie znający”. Jednocześnie dostrzegał potrzebę wychowywania alumnów do zwykłego, codziennego życia. Wskazywał, że wychowawcy seminaryjni wprowadzają alumna „na wysokie piętra doskonałości”, a on „po parterze nie zawsze mocno chodzi”. Kładł więc mocny akcent na zwracanie uwagi na grzeszność oczerniania i szkalowania przełożonych. Widział potrzebę unikania kontaktów, które mogą alumnów gorszyć, w tym także dla przykładu ze starszymi kolegami z seminarium, którzy niszczyliby wartości w życiu seminarzysty. Jednocześnie polecał przypominać księżom

15 IV 1927 r. „Kronika Diecezji Sandomierskiej” z 1927 r. wylicza szkoły, w których wizytował lekcje religii bp Kubicki. Zob. *Wizytacja nauki religii w szkołach*, KDS 20(1927) nr 7–8, s. 206. Z kolei sam bp Kubicki podawał, że do 25 I 1929 r. zwizytował 22 szkoły średnie i 57 powszechnych. Razem był na 148 lekcjach. Zob. P. Kubicki, *Katechizm...*, dz. cyt., s. 7.

²⁵ Bp Kubicki przedstawiał niekiedy okoliczności wizytacji szkolnych i serdeczność przyjęcia przez nauczycieli i uczniów w protokołach oddzielając te uwagi i zaznaczając je „Dla pamięci”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, *Wizytując w 1927 r. radomską męską szkołę powszechną nr 1* bp Kubicki zauważył niemiły incydent, który zanotował „dla pamięci” w zeszytcie z protokołami wizytacji, zastrzegając jednak, że jest on „nie do komunikowania”. Jeden z początkujących nauczycieli wszedł do kancelarii z papierosem w ustach, z nikim z obecnych nie przywitał się i po chwili w taki sam sposób wyszedł. Bp Biskup konkludował: „Przy większej kulturze takie zachowanie się byłoby wykluczone”. ArŚK, APK, ZWSzk, *Protokół z wizytacji szkolnej z 28 III 1927 r.* Zob. też: ArŚK, APK, ZWSzk, *Protokół z wizytacji szkolnej z 7 V 1928 r.*; ArŚK, APK, ZWSzk, *Protokół z wizytacji szkolnej z 4 X 1928 r.*; ArŚK, APK, ZWSzk, *Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.*; AZSIJ, sygn. I-J-2-8, [s. C. Solecka], *Historia Domu św. Józefa w Klimontowie*, k. 66.

²⁶ AZSIJ, sygn. I-J-2-28, *Historia Domu Opatrzności Bożej w Suchedniowie*, k. 9, 14.

w czasie rekolekcji ich współodpowiedzialność za formację alumnów.²⁷ Wspomnieć należy, że bp Kubicki miał też duży udział w typowaniu i wysyłaniu księży swej diecezji na studia specjalistyczne.²⁸

Pracę duszpasterską w parafiach bp P. Kubicki dzielił na trzy kategorie: 1) zajęcia czysto kościelne, 2) nauczanie religii w szkołach i 3) praca społeczna.²⁹ Celem prowadzenia katechizacji szkolnej według bp. Kubickiego powinno być kształtowanie charakterów wychowanków. Stąd też zwracał uwagę i prosił o interwencję w sprawie zwiększenia liczby godzin religii w szkołach.³⁰ O wadze, jaką bp Kubicki przykładał do tej sprawy świadczy pismo, jakie jeszcze w roku 1902 skierował do administratora diecezji. Przedstawiał – jak się wydaje – bardzo śmiałe i chyba nierealne propozycje. Mianowicie w klasach: wstępnej, pierwszej i drugiej – gdzie omawia się historię świętą i katechizm – postulował 3 godziny religii tygodniowo, w klasach trzeciej i czwartej – na zagadnienia dogmatyczne i moralne – także po trzy godziny, a w pozostałych klasach – po dwie godziny tygodniowo.³¹ Z kolei występował przeciwko oszczędnościom dokonywanym kosztem lekcji religii. Uważał za nie do przyjęcia katechizowanie w łączonych klasach, gdzie razem było ok. 60 uczniów. Podkreślał, że w tamtym przypadku całoroczne nauczanie religii należało uz-

²⁷ ArŚK, APK, P. Kubicki, *Kwestya podniesienia ducha kapłańskiego w klerze*.

²⁸ B. Stanaszek, *Duchowieństwo diecezji sandomierskiej w latach 1918-1939*, Lublin 1999, s. 185–186. Zob. też np.: ArŚK, APK, Ks. S. Krzysztofik do bp. P. Kubickiego 18 IX 1928 r.

²⁹ *Konferencja XX. Dziekanów*, KDS 13(1920) nr 10, s. 219.

³⁰ „(...) dzisiejsza liczba lekcji religii bezwzględnie wyklucza możliwość oddziaływania na wyrobienie charakterów”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 III 1927 r. W sytuacji, gdy przewidziano tylko jedną godzinę lekcji religii w tygodniu bp Kubicki prosił młodzież o dobre wykorzystanie czasu, bo „winna rozumieć, że nie ma z tych ograniczonych godzin do stracenia ani jednej minuty”. Prefekta natomiast zobowiązywał do upominania się o większy wymiar godzin. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 III 1931 r.

³¹ ArŚK, APK, Ks. P. Kubicki do ks. S. Zdzitowieckiego 4 I 1902 r. „Pisałem również do Antosia [ks. Kasprzyckiego – przyp. A.W.], aby poddał myśl Ks. Administratorowi, czy by biskupi nie uważali za odpowiednią chwilę wystąpić obecnie do Ministerium, albo wprost do Tronu o gruntowniejsze nauczanie religii w szkołach przez powiększenie liczby godzin”. Zob. BbSd, sygn. G 1272, Ks. P. Kubicki do ks. J. Gajkowskiego 19 X 1901 r. Zob. też: P. Kubicki, *Katechizm...*, dz. cyt., s. 8-9.

nać za stracone.³² Sufragan sandomierski nie wahał się poruszać otwarcie tych trudnych spraw, gdyż pisał: „Łudziłby się każdy, kto by przyjmował, że ks. prefekt i jego przedmiot mają wpływ na kształtowanie się duszy chłopców. (...) Dokąd stan ten anormalny trwać będzie i władze nie ułatwią ks. prefektowi, by rozporządzał większą liczbą godzin wpływ jego w szkole pozostanie minimalny, a przecież to materiał na średni stan narodu i na zajmujących placówki fabryczne wśród rzesz bezmyślnych. Dobro tych dusz i dobro Państwa wołają o postawienie kwestii inaczej”.³³ Bp Kubicki podnosił także inne problemy, które stawały przed szkolnictwem, na przykład trudności „szkół fachowych”.³⁴ Uważał, że duchowny nie powinien być wychowawcą klasy, gdyż groziłoby to faworyzowaniem pewnej części uczniów, a jego zadaniem jest otoczyć opieką całą szkołę.³⁵ Przypominał uczącym wiele praktycznych wskazówek, na przykład, że katecheta w czasie lekcji powinien stać przed uczniami, tak by mieć wszystkie dzieci w zasięgu wzroku.³⁶ Pewną niespodzianką dla bp. Kubickiego były zasłyszane w 1927 r. opinie, iż w starszych klasach powinien uczyć religii ksiądz, a nie katechetka świecka.³⁷ Potem

³² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 19 XI 1927 r. „To doświadczenie niech będzie wskazówką na przyszłość, że gdyby jakakolwiek oszczędność była w szkole konieczną, to unikać by jej należało w przedmiocie religii, która ma wszystkiego 2 godziny na tydzień, co nigdy nie jest za dużo, jeśli się chce nauczyć dziecko przedmiotu i żyć religijnie”. Zob. tamże. Bp Kubicki zauważał, że w szkołach prywatnych, czyli na przykład w prowadzonych przez siostry zakonne, liczba uczniów jest mniejsza. Podkreślał więc, że właśnie te szkoły powinny wykorzystać tę okazję i jeszcze lepiej spełnić swój obowiązek wobec każdego ucznia. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 20 XII 1931 r.

³³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 19 XI 1929 r.

³⁴ ArŚK, APK, Protokół Konferencji Episkopatu Prowincji Warszawskiej [8-9 II 1923 r.].

³⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej w męskim gimnazjum państwowym w Radomiu [1927 r.]. „(...) Jego [prefekta] obowiązkowość i współżycie tak z radościami, jak i ze smutkami szkoły, ułatwia pozycję nauczycielsko-wychowawczą ks. prefekta i to podkreślam z całą satysfakcją”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 21 III 1931 r.

³⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 12 X 1928 r.

³⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 26 IV 1927 r. Bp Kubicki przywołał też wymówkę czy pretensje jednej z matek, która poinformowała kierownika radomskiej szkoły im. Syrokomli, że przeniesie swego syna do innej szkoły, gdzie będzie uczył ksiądz. Zob. tamże.

te opinie biskup przyjął za swoją, uważając, że w każdej szkole powszechnej starsze klasy powinny być katechizowane przez księdza, a młodsze mogą uczyć katechetki.³⁸ Zresztą pięć lat wcześniej podczas konferencji biskupów zwracał uwagę na fakt, że ówczesne katechetki nie miały wystarczającego przygotowania. Stał też na stanowisku, że pracą katechetyczną powinny się zająć zakony męskie i żeńskie.³⁹ Podczas konferencji dziekanów w 1928 r. bp Kubicki przywoływał pozytywną ocenę nauczania religii w polskich szkołach wyrażoną przez Kongregację Soboru, ale powołał się też na zdziwienie Stolicy Apostolskiej, że duchowni polscy często nie uczą w szkołach, mając taką możliwość.⁴⁰ Ciekawą inicjatywę zaproponował sandomierski biskup pomocniczy na spotkaniu dziekanów diecezji jeszcze w 1919 r. Przedstawił wtedy projekt założenia w parafiach bractw, których celem byłoby nauczanie katechizmu. Każdy z członków takiego bractwa miałby obowiązek nauczyć dobrze zasad wiary kilka znajomych osób.⁴¹

Sufragan sandomierski dostrzegał nierealność niektórych założeń programowych, które sprawiały, że uczniowie nie byłiby nigdy w stanie opanować podanych treści⁴². W wykładzie nauki religii – jak podkreślał bp Kubicki – nie mogą pojawiać się nieścisłości dogmatyczne⁴³, niedomówienia, czy tylko pobieżne dotknięcie przedmiotu. Uważał, że to powoduje słaby rozwój polskiej inteligencji i brak wpływu wiary na jej życie. Zwracał uwagę na właściwą kolejność: najpierw coś trzeba poznać dobrze, aby następnie to ukochać⁴⁴. Nauczycieli uczących starszych uczniów instruował, by przedstawili wychowankom wyczerpująco, z całym aparatem naukowym, przynajmniej jedną, najaktualniejszą kwestię wiary. Miało to mieć cele apo-

³⁸ ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do Koła Księży Prefektów w Radomiu 4 IX 1927 r.

³⁹ ArŚK, APK, Protokół Zjazdu Biskupów Polskich odbytego w Częstochowie od 21 do 25 czerwca 1922 r., s. 19.

⁴⁰ *Protokół konferencji Księży Dziekanów, odbytej w dniach 17 i 18 października 1928 r. w Sandomierzu pod przewodnictwem J. E. Pasterza Diecezji*, KDS 21(1928) nr 11, s. 299.

⁴¹ *Konferencja Księży Dziekanów*, KDS 12(1919) nr 8-9, s. 115.

⁴² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 V 1927 r.

⁴³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 21 XI 1927 r.

⁴⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r.

logetyczne, zwłaszcza wobec osób, których działalność „mąci umysły młodzieży”.⁴⁵ Jednocześnie sufragan sandomierski zwracał uwagę na potrzebę ukazywania dzieciom w czasie lekcji pozytywnych wartości. Przykładowo – przy omawianiu rzeczywistości grzechu polecał ukazywać piękno cnoty, by uczniowie otrzymali konkretne wskazówki życiowe.⁴⁶ Modlitwy odmawiane podczas lekcji powinny być w wersji ustalonej i zatwierdzonej przez Episkopat Polski.⁴⁷ Bp Kubicki spotkał się z sytuacją, że jeden z uczniów donosił przełożonym na kolegów, także w zakresie ich uczestnictwa w nabożeństwach. Stanowczo wystąpił przeciwko takiej praktyce.⁴⁸

Bp P. Kubicki zwracał uwagę na potrzebę podnoszenia poziomu wykształcenia nauczycieli i katechetów. Po wizycie na lekcji prowadzonej przez ks. Romualda Śmiechowskiego pisał: „Szkoda wielka, że w swoim czasie (choć i obecnie nie jest za późno) ks. prefekt nie zdobył systematycznego wyższego wykształcenia, uwieńczonego stopniem naukowym. Taki stopień wśród personelu z uniwersyteckim wykształceniem bezwzględnie dodałby mu większej powagi w całej szkole, we wszystkich kierunkach jej życia”.⁴⁹ Jednocześnie trzeba podkreślić, że nauczyciele liczyli się ze zdaniem bp. Kubickiego i szukali porady u niego, zwłaszcza w trudnych sytuacjach wychowawczych.⁵⁰ Świadczy to o zaufaniu, jakim się cieszył, ale też o tym, że był on dla nich autorytetem w dziedzinie wychowania, choć z pewnością miała na to wpływ także jego godność biskupia.⁵¹

⁴⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 XI 1928 r.

⁴⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 17 V 1927 r.

⁴⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 17 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r. Por. też: *Konferencja XX. Dziekanów*, KDS 13(1920) nr 10, s. 221.

⁴⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 17 V 1927 r.

⁴⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 III 1927 r. Bp Kubicki doradzał też ks. R. Śmiechowskiemu, w jaki sposób ma przekonywać ordynariusza diecezji, by ten wyraził zgodę na jego studia. Zob. ArSd, ApRŚ, Ks. P. Kubicki do ks. R. Śmiechowskiego [brak daty]; ArŚK, ApRŚ, Ks. P. Kubicki do ks. R. Śmiechowskiego 31 V 1918 r.

⁵⁰ ArŚK, APK, S. Maria z Imbramowic do bp. P. Kubickiego 18 X 1937 r.

⁵¹ ArŚK, APK, Dyrektorka Seminarium Nauczycielskiego w Sandomierzu do bp. P. Kubickiego 8 III 1929 r.

Bp Paweł Kubicki stał na stanowisku, że lekcje i wykłady powinny być prowadzone żywo i z urozmaiceniem prowadzącym do jednego tematu, jak też powinny być wzbogacone konkretnymi przykładami.⁵² Te ostatnie powinny być jednak budujące i prawdziwe.⁵³ Uczący powinien mówić głośno i wystrzegać się monotonnego tonu wykładu, by nie uśpić uwagi uczniów, którzy powinni bez problemu odczytywać akcent logiczny wypowiedzi nauczyciela. To miało służyć odróżnianiu przez uczniów spraw ważnych od drugorzędnych.⁵⁴ To jednak nie oznaczało jakiegś nienaturalnej pieszczotliwości czy czułości w głosie.⁵⁵ Podkreślana przez bp. Kubickiego żywość zajęć miała polegać też na tym, że uczeń mógł swobodnie wypowiedzieć swoje zdanie lub odpowiedzieć na zadane mu pytanie. Stąd też wizytujący wytykał niekiedy prowadzącym zajęcia, że „więcej mówił profesor niż uczeń”.⁵⁶ Uczestnicząc w egzaminie z archeologii biblijnej, przeprowadzanym przez ks. Władysława Zalewskiego, oceniał wykładowcę w sposób bardzo ostry: „Sposób egzaminowania przez profesora urąga wszelkim wymaganiom pedagogiki”. Źródłem tak negatywnej oceny wystawionej egzaminatorowi było właśnie niedopuszczanie studentów do głosu na egzaminie, nie danie im możliwości samodzielnego sformułowania myśli i usiłowanie podpowiadania im w sposób niepedagogiczny.⁵⁷ W angażowaniu uczniów

⁵² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z języka polskiego w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 9 XII 1907 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z filozofii w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 5 XI 1908 r.

⁵³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 XI 1928 r.

⁵⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 12 IX 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

⁵⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 5 X 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 1 XII 1928 r.

⁵⁶ Np.: ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z literatury polskiej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 27 X 1908 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 23 I 1909 r.: „Odpowiada więcej sam profesor niż alumni”. Zob. też: ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z introdukcji specjalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 3 XII 1909 r.

⁵⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 17 I 1910 r. Podobne zarzuty wobec ks. Zalewskiego Kubicki kierował także po innych wizytacjach. Zob. np.: ArŚK, APK,

bp Kubicki widział receptę na powodzenie zajęć. Z kolei czytanie czy tylko wykład profesora określał jako mało korzystne.⁵⁸ Zwracał też uwagę nauczycielom na to, że powinni oni mówić o sobie w pierwszej, a nie trzeciej osobie liczby pojedynczej⁵⁹, natomiast tłumacząc uczniom treść lekcji, powinni zwracać się do nich w pierwszej, a nie drugiej osobie liczby mnogiej⁶⁰.

Najczęstszym brakiem, jaki bp Kubicki zauważał i podkreślał, było pominięcie przez prowadzącego zajęcia wniosku praktycznego z lekcji.⁶¹ Po omówieniu pewnej części materiału lekcyjnego zalecał prosić jednego z uczniów o przedstawienie całości zagadnienia w jednej wypowiedzi.⁶² Jeśli w czasie lekcji było wiele ważnych lub nowych treści, biskup proponował kilka razy przerwać jej tok powtó-

ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z egzegezy Pisma Świętego w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 20 I 1910 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z introdukcji specjalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 22 I 1910 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z egzegezy i introdukcji specjalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 18 I 1911 r. Wizytując egzamin z introdukcji ogólnej prowadzony przez ks. Władysława Gąsiorowskiego Kubicki zauważał: „Znać, że profesor dużo włożył pracy, przygotował skrypty wykładów, ale sam na egzaminie za dużo mówi, często daje odpowiedzi za alumna, stąd nie tylko nie można wyrobić sobie zdania, jak alumni opanowali przedmiot, ale nawet wynosi się przekonanie, że ogół nie ma o nim dokładnego pojęcia”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z introdukcji ogólnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 19 I 1911 r.

⁵⁸ Na temat lekcji dykcji prowadzonej przez ks. J. Rokosznego notował: „Sam profesor ładnie i zrozumiale czyta, alumni wszakże mało korzystają. Jedna książka, jaką profesor przynosi bezwarunkowo psuje całą robotę. Wolałbym czytanie prozy niż poezji”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z dykcji w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 12 V 1909 r.

⁵⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 19 IX 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 5 X 1927 r.

⁶⁰ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 11 V 1928 r.

⁶¹ Np.: ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z liturgiki w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 13 I 1909 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 24 V 1928 r.: „Gdy solidna część intelektualna, trafiająca za pośrednictwem rozumu do serca, zharmonizuje się z codziennym życiem, wtedy wykład religii osiągnie cel pożądaný”.

⁶² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 XI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 II 1928 r.

rzeniem ich.⁶³ Uważał, że podsumowanie lekcji poprzedniej i zakończenie nowej powinno wiązać się z przypomnieniem praktycznych wniosków.⁶⁴ Tłumaczył: „Chodzi mi o to, żeby zawsze lekcja miała bezpośrednie zastosowanie do praktycznego życia. To jest główny cel nauczania, które Kościół prowadzi przez swych kapłanów czy to z ambony, czy w kościele”.⁶⁵ Bp Kubicki podkreślał, że powszechnie brak zastosowania praktycznego z lekcji czyni ją czasem straconym, także w najmłodszych klasach.⁶⁶ Stąd też uczestnicząc w egzaminie przeprowadzanym w sandomierskim seminarium z teologii dogmatycznej, zarzucał wykładającemu ten przedmiot ks. Józefowi Rokosz-nemu, że „książkową znajomość przedmiotu alumni mniej więcej posiadają – zarzutów, jakie w życiu spotkać ich mogą, rozwiązać nie potrafią”.⁶⁷ Proponował więc, by uczący 2–5 ostatnich minut lekcji poświęcili na odpowiedzi na pytanie: „co z tej lekcji wniesiemy w życie”. Odpowiedź na to pytanie musiała być jednak bardzo konkretna. Jeśli czas na to pozwalał, proponował, by zrobił to któryś z uczniów, w innym wypadku wnioski te powinien wyciągnąć nauczyciel. W okresie roku szkolnego polecał, by na początkowych lekcjach robił to katecheta, a później – za jego przykładem – już sami uczniowie.⁶⁸ O wadze, jaką bp Kubicki przykładał do praktycznych wniosków z lekcji religii świadczą jego słowa: „Bezpłodność kazań i nauczania religii w szkołach, to skutek opuszczania zastosowania naszej nauki w murach kościelnych i szkolnych”.⁶⁹ Sufragan sandomierski polecał duchownym – na przykład prefektowi w Obrazowie – gromadzić uczniów ze wszystkich szkół na organizowanych przez siebie

⁶³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.

⁶⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 19 IX 1927 r.

⁶⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 V 1927 r.

⁶⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 2 VI 1928 r. Biskup przypominał jednak, że wnioski te nie mogą być zbyt obszerne. Przywoływał życiową zasadę, że „kto zbyt dużo wymaga, niewiele może się spodziewać”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 11 V 1928 r.

⁶⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z teologii dogmatycznej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 18 I 1910 r.

⁶⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej w męskim gimnazjum państwowym w Radomiu [1927 r.]; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 X 1928 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

⁶⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

nabożeństwach. Wskazywał też, że w programie tych spotkań powinna się znaleźć przygotowana dziesięciominutowa nauka.⁷⁰ Taka forma spotkań katechety z wychowankami miała być czynnikiem pedagogicznym, który ułatwiałby wychowanie do miłości Boga i Ojczyzny.⁷¹ Na temat rekolekcji szkolnych bp Kubicki mówi, że są to „najcenniejsze dni, jakie (...) szkoła dać może”.⁷²

Biskup wytykał wielokrotnie uczącym niepedagogiczne „podpowiadanie” uczniom pierwszych sylab wymaganej odpowiedzi. Argumentował, że wtedy uczniowie nie są samodzielni w wyrażaniu myśli, a także nie zawsze odpowiadają w myśl oczekiwań wykładowcy. Niekiedy sytuacja taka może doprowadzić do śmiechu i ośmieszenia, jeśli już nawet nie nauczyciela, to przedmiotu.⁷³

Bp P. Kubicki zwracał uwagę na niepotrzebne używanie „makaronizmów”⁷⁴ i rusycyzmów⁷⁵. Na lekcjach religii polecał, aby trudne terminy teologiczne katecheci spolszczali lub wyjaśniali je opisowo.⁷⁶ Proponował, by katecheta z akcentem i zmienionym tonem wy-

⁷⁰ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 20 VI 1927 r. Por. też: ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 III 1931 r.

⁷¹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 24 VI 1927 r.

⁷² ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do wychowanek szkoły sióstr norbertanek w Imbramowicach 14 X 1937 r.

⁷³ „Profesor w końcu zdania wypowiada połowę ostatniego wyrazu, a słuchacze go kończą, stąd zdarzają się niekiedy dziwolągi, np.: «Ży-...», zamiast: «-dów», alumnii kończą: «-mian»”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z Pisma Świętego w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 21 X 1908 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z wymowy kościelnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 22 I 1909 r. Zob. też: ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 23 I 1909 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z introdukcji specjalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 3 XII 1909 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 17 I 1910 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 V 1927 r.

⁷⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z literatury polskiej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 27 X 1908 r.

⁷⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z historii literatury polskiej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 1 II 1910 r.

⁷⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 V 1927 r. Dla przykładu: po jednej z lekcji bp Kubicki zapisał, że katecheta powinien przed rozpoczęciem tematu wyjaśnić uczniom znaczenie terminu „schizma zachodnia”. Zob. ArŚK, APK,

powiedzi powtarzał dwa lub trzy razy nowe określenia pojawiające się w toku lekcji. Dodatkowo mógłby powtórzyć je któryś ze zdolniejszych uczniów.⁷⁷ Z kolei, aby dzieci nauczyły się poprawnie wyrazów pochodzących z innych języków, obcych nazwisk, nazw własnych czy słów używanych w liturgii – na przykład: Sanhedryn, konfesjonał, tabernakulum i inne – proponował wymawiać je powoli „syłaba za sylabą”, a także napisać wyraźnie na tablicy. Następnie proponował polecić, by kilkoro dzieci przeczytało głośno te wyrazy, potem, by czytały dzieci siedzące w poszczególnych ławkach, a wreszcie cała klasa. Po starciu z tablicy dzieci powinny z pamięci powtórzyć nowe słowa.⁷⁸ Inną proponowaną możliwością w takich sytuacjach było powtórzenie przez nauczyciela kilka razy danego terminu, by następnie powtórzyli go uczniowie.⁷⁹ Kolejną praktyczną wskazówką bp. Kubickiego była rada, by uczniowie przepisywali do zeszytów zagadnienia pisane przez jednego z nich na tablicy.⁸⁰ Podkreślał często znaczenie i potrzebę wychowywania uczniów i studentów do poprawnego używania języka polskiego.⁸¹ Przypominał nauczycielom zasady dykcji i znaczenia akcentu logicznego w wypowiedziach.⁸² Biskup dostrzegał i chwalił nauczanie ludowego śpiewu religijnego, stosowanie śpiewu w celu ożywienia lekcji⁸³, jak też przy-

ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 30 V 1927 r.

⁷⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 VI 1927 r.

⁷⁸ Tamże; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 22 XI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 II 1928 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

⁷⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.

⁸⁰ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z teologii fundamentalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 18 I 1909 r.

⁸¹ Np.: „Używanie wyrazów «byle komu» nie uwierzyliby Żydzi w odpowiedzi trochę niesmacznie wychodzi”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z katechetyki w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 23 I 1909 r.; „W odpowiedzi dzieci zwracać należy uwagę na więcej poprawny język, mówią bowiem po polsku fatalnie”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 3 X 1927 r.

⁸² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.

⁸³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 19 IX 1927 r. Podczas wizytacji w szkole powszechnej w Suchedniowie wskazywał: „Dodatnią stroną stanowi krótki śpiew w czasie wykładu, choć wolałbym słyszeć pieśń więcej używaną, bo to podniesie kul-

gotowanie sali lekcyjnej poprzez dekorację czy rysunki ilustrujące treść katechezy⁸⁴.

Sandomierski biskup pomocniczy dostrzegał brak pomocy naukowych i stał na stanowisku, że seminarium duchowne czy szkoła powinny zaradzić takim brakom.⁸⁵ Szczególną wagę przykładał do posiadania przez uczniów podręczników.⁸⁶ Ich brak – według biskupa – skutkowało powierzchowną wiedzą i takimi też odpowiedziami uczniów.⁸⁷ Jednocześnie zwracał uwagę katechetom na niestosowność częstego zaglądania przez nich do podręcznika, a z kolei zakazywania tego uczniom.⁸⁸ Z kolei katecheta po wy tłumaczeniu treści

turalny poziom ludowego śpiewu w całej parafii”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 3 X 1927 r. Podobnie po wizycie w szkole w pobliskim Ostojowie na lekcji prowadzonej przez jej kierowniczkę Wandę Łyczkowską notował: „Pieśnią religijną, harmonijnie prześpiewaną dzieci zakończyły lekcję. Wolałbym usłyszeć rzecz więcej znaną i przez starszych używaną”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 5 X 1927 r. Bp P. Kubicki odwiedzając szkołę w Imbramowicach sam uczył piosenek tamtejsze uczennice. Zob. ArImb, AktPK, Uczennice ze szkoły w Imbramowicach do bp. P. Kubickiego 5 XII 1937 r. Charakterystyczne jest, że gdy bp Kubicki prosił dzieci z radomskiego „Domu Opieki” o nauczenie się śpiewu gregoriańskiego, księża Nowacki i Świetlicki nauczyli tegoż siostrę organistkę i dziewczęta. Zob. Archiwum Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Radomiu (dalej cyt. ArSMRm), Kronika Domu w Radomiu (20 X 1917 – 12 III 1928) (dalej cyt. KrDwRm), Zapis z: 31 VII 1925 r.

⁸⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 22 XI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 21 III 1931 r.

⁸⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 23 I 1909 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z archeologii biblijnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 17 I 1910 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z dykcji w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 17 V 1910 r.

⁸⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 20 VI 1927 r.: „Wskazaną byłoby rzeczą, aby każde dziecko miało własny podręcznik, skoro niezamóźność rodziców nie stoi tu na przeszkodzie”. Tłumaczył, że jeśli katecheta decydował się w nowym roku szkolnym używać tego samego podręcznika, powinien jeszcze przed wakacjami powiadomić o tym uczniów, gdyż „brak książki na początkowych lekcjach nie może się nie odbić ujemnie na postępach w nauce”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 IX 1927 r. Por. też: ArŚK, APK, W sprawie podręczników w szkołach świeckich.

⁸⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r.

⁸⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r. Zdarzało się, że

lekcji powinien wskazać uczniom odpowiednie zagadnienia w podręczniku.⁸⁹ Dodać należy, że sprawę podręczników szkolnych bp Paweł Kubicki omawiał na Zjeździe Biskupów w Częstochowie w lipcu 1924 r.⁹⁰

Sufragan sandomierski zwracał uwagę uczących na potrzebę kontrolowania poziomu wiedzy uczniów, także w klasach starszych.⁹¹ Widział zawsze potrzebę sprawdzania wiedzy uczniów, nawet jeśli jeden z nich już odpowiadał bardzo dobrze.⁹² Był świadkiem, gdy katecheta wystawił ocenę dobrą uczniom, którzy nie udzielili właściwie żadnej odpowiedzi na zadawane pytania. Takie postępowanie uważał za niedopuszczalne, gdyż kłóciło się ono z powagą przedmiotu i nie miało nic wspólnego z względami pedagogicznymi.⁹³ Jednocześnie był też przeciwnikiem stawiania ocen niedostatecznych, gdyż jak uważał, nie przynosiło to spodziewanych rezultatów, a tylko rodziło negatywny stosunek uczniów do prefekta.⁹⁴ Przy sprawdzaniu wie-

bp Kubicki przy okazji wizytacji szkolnych – bazując, jak się wydaje, na obserwacji tych lekcji – proponował katechetom odpowiednią literaturę. Zob. tamże.

⁸⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 X 1928 r.

⁹⁰ ArŚK, APK, Protokół Zjazdu Biskupów Polskich odbytego w Częstochowie od dnia 2 do 4 lipca 1924 r., s. 4, 13. W aktach bp. Kubickiego znajdują się materiały przygotowywane przez niego zapewne na konferencje biskupów, np.: ArŚK, APK: W sprawie podręczników w szkołach świeckich; O pensję dla ks. katechetów szkół powszechnych, 26 VI 1924 r.; Notatka w sprawie małego seminarjum.

⁹¹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 III 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej w męskim gimnazjum państwowym w Radomiu [1927 r.]. O uważnym traktowaniu przez bp. Kubickiego sprawdzania wiedzy uczniów świadczy jego zapis w jednym z protokołów: „Na 26 odpowiedzi dawanych przez uczennice na moje pytania, tylko dwie były zupełnie niedostateczne, dwie niedociągnięte”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 24 V 1928 r.

⁹² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

⁹³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 IV 1927 r.

⁹⁴ „Dużo więcej dobrego ks. prefekt będzie mógł zrobić, gdy przy ocenie postępów z religii unikać będzie wystawiania stopni niedostatecznych. (...) Uważam za rzecz absolutnie niewskazaną stawianie uczniom czwórek, gdy są warci dwójki (...), tak również nie mogę pochwalić systemu stawiania tu dwójek. O ile sam tego doświadczyłem w okresie swej pracy prefektowskiej, o ile przypominam sobie zdanie wytrawnych świeckich pedagogów, o ile spotykałem się w tej materii ze zdaniem inteligentnych, a zarazem dobrej woli rodziców, stawianie 2 nie prowadzi do celu. Uczeń wtedy, może bez racji, zraża się do ks. prefekta i do samego przedmiotu. Jeśli uczeń robi słabe postępy wskutek wyraźnego niedbalstwa, nastawać wtedy należy na

dzy uczniów bp Kubicki zwracał uwagę na konieczność stawiania jasnych pytań, na które można podać tylko jedną odpowiedź.⁹⁵ Wskazywał na niewłaściwość przepytывania tylko jednego studenta czy ucznia przez całą lekcję.⁹⁶ Uważał, że lepiej, aby uczniowie odpowiadali krócej, ale za to, aby przepytać większą ich liczbę. Wytykał nauczającym wyszukiwanie z listy dziennika osoby, którą uczący chciałby przepytać. Według biskupa nauczyciel, wchodząc na lekcję, już powinien wiedzieć, kogo zapyta. Następnie mógł też pytać inne osoby, nie wszystkie, oczywiście, na ocenę.⁹⁷ Sufragan sandomierski przypominał uczącym zasadę, że najpierw trzeba zadać całe pytanie i skierować je do wszystkich uczniów, a dopiero później wskazać osobę, która ma odpowiedzieć. Postawienie pytania całej klasie mobilizowało wszystkich do myślenia i szukania odpowiedzi. Biskup tłumaczył niewłaściwość odwrotnej praktyki.⁹⁸ Mając ciągle na względzie mobilizację uczniów do skupienia uwagi bp Kubicki proponował, by do odpowiedzi wzywać dzieci z różnych miejsc sali lekcyjnej, a nawet niektóre pytać po kilka razy, ponadto polecał pytać uczniów nie zgłaszających się do odpowiedzi.⁹⁹ Przypominał nauczycielom, że na podstawie odpowiedzi uczniów najlepszych i najbardziej zaangażowanych nie można oceniać poziomu wiedzy klasy. Wyznacznikiem tego, czy można przystąpić do nowej partii materiału powinno być opanowanie treści lekcji przez uczniów średnio zdolnych.¹⁰⁰ Polecał często zadawać najłatwiejsze pytania uczniom najslabszym, by ich mobilizować do stałej uwagi i myślenia, gdyż „tu chodzi o wiarę i obyczaje, czyli o niezbędną podstawę całego ich

sesję o 2 dla niego z pilności. Zresztą wytrawny pedagog-kapłan znajdzie i inne sposoby, by podciągnąć ucznia w znajomości przedmiotu”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej w męskim gimnazjum państwowym w Radomiu [1927 r.].

⁹⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 II 1928 r.

⁹⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 21 XI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z introdukcji specjalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 3 XII 1909 r.

⁹⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 V 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 XI 1928 r.

⁹⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 3 X 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 II 1928 r.

⁹⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 II 1928 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 X 1928 r.

¹⁰⁰ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 26 IV 1927 r.

chrześcijańskiego życia”.¹⁰¹ W wypadku, gdy uczeń nie potrafił udzielić zbyt jasnej odpowiedzi, bp Kubicki proponował zachęcić i ośmielić go do wiary we własne siły. Gdyby zaś jego odpowiedź wywoływała śmiech pozostałych uczniów, proponował zakończyć ten temat, a pytanie to postawić jednemu lub dwóm lepszym uczniom, a potem wrócić raz jeszcze do poprzedniego ucznia, by powtórzył treść odpowiedzi.¹⁰² Sufragan sandomierski stosował ciekawą metodę pytania i angażowania w odpowiedzi przede wszystkim chłopców. Tłumaczył, że nie chodzi o pomijanie dziewcząt, ale w związku z tym, że są one pilniejsze, uważniejsze i z natury bardziej religijne, postulował dołożyć starań, by w klasach koedukacyjnych zaktywizować najpierw chłopców.¹⁰³ Wymagał odpowiedzi pełnym zdaniem.¹⁰⁴ Występował jednak przeciwko odpowiedziom chórowym całej klasy, gdyż – jak podkreślał – nie jest prawdziwe wrażenie, że cała klasa zna odpowiedź, bo zaangażowana jest tylko jej część, a inni powtarzają bezmyślnie.¹⁰⁵ Częste stawianie uczniom pytań miało urozmaicać czas lekcji.¹⁰⁶ Jednocześnie uważał, że niepedagogiczne było odpytywanie uczniów na końcu lekcji. Powinno to mieć miejsce na początku, a potem dopiero uczący mógł wyklądać nową lekcję. Obydwie części lekcji powinny mieć określoną wcześniej długość, czasu tego należało ściśle przestrzegać.¹⁰⁷ Zwracał też uwagę katechizujących na konieczność poprawiania błędnych odpowiedzi uczniów.¹⁰⁸

¹⁰¹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 VI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 IX 1927 r.

¹⁰² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 2 VI 1928 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 8 X 1928 r.

¹⁰³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 X 1928 r. Inną zasadę – dziś nieco zabawną – podał bp Kubicki w kontekście pytania uczniów: „Gdy uczenica z pewnym grymasem na zapytanie ks. prefekta odpowiada «no, tak!», należy z całą subtelnością i taktem naprowadzić ją na właściwą formę. Jeżeli w klasie chłopców można czasami puścić coś podobnego mimo uszu, to od panien trzeba wymagać subtelności i kultury języka”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

¹⁰⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 IX 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 XII 1928 r.

¹⁰⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 VI 1927 r.

¹⁰⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 12 IX 1927 r.

¹⁰⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 V 1927 r.; ArŚK, APK,

W ocenianiu przez bp. Kubickiego wykładów i zajęć lekcyjnych widoczny jest szacunek do człowieka i ostrożność, by nie wyrażać mu przykrości. Stąd na przykład sufragan sandomierski uważał za niepotrzebne przy oddawaniu prac pisemnych głośne odczytywanie nazwiska autora pracy i oceny, jaką uzyskał. Argumentował to tym, iż taki sposób „zwraca bardziej uwagę na osobę niż na rzecz i dla zainteresowanego może być przykrością”.¹⁰⁹ Stał na stanowisku, że wskazanie ogólnych błędów i przeczytanie wzorowego tekstu wystarczyłoby w zupełności.¹¹⁰ W innym wypadku przypominał katechecie: „Przy pytaniu unikać należy incydentu (...) wywołującego ośmieszanie odpowiadającej, bo to fatalnie odbija się na psychice uczennicy”.¹¹¹ Z kolei od egzaminatorów wymagał skupienia uwagi na odpowiedzi studenta.¹¹² Bp Kubicki potrafił w czasie wizytacji szkolnych dostrzec uczniów szczególnie zdolnych. Polecał ich uważnie prefektów, zwłaszcza gdy – jak słyszał – uczniowie ci pochodzili z biednych środowisk.¹¹³ Wizytując wykłady i lekcje religii, biskup podkreślał potrzebę serdeczności ze strony uczących. Zastrzegał jednak, że i ona musi mieć pewne granice, tak aby „nie ujmowała w niczym potrzebnemu kapłanowi namaszczenia”.¹¹⁴ Serdeczny stosunek

ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 20 VI 1927 r.

¹⁰⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r.

¹⁰⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji wykładu z literatury polskiej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 27 X 1908 r.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 X 1927 r.

¹¹² „Szkoda, że egzaminator zajęty ciągle kreśleniem rysunków na papierze, nie może zwracać na odpowiedzi uwagi, jakby to należało”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z katechetyki w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 25 I 1910 r.

¹¹³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 13 III 1929 r.

¹¹⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 IV 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 3 X 1927 r. „Mała doza szczerzej serdeczności pracę zbliży do ideału dobrego katechety, a praca taka nie może nie zostawić głębszych śladów w duszy młodzieży na całe życie”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 V 1927 r. „Jeżeli zadaniem kapłanów zawsze było niesienie ewangelii (...) do umysłów ludzkich, to dziś jest w tym względzie jeszcze większy nasz obowiązek, bo społeczeństwo zmaltretowane ciężkimi warunkami życia, zdenerwowane wskutek wojny, potrzebuje tego więcej. Dlatego, gdy się obejmuje nowy teren pracy, należy go zbadać szczegółowo, odnośnie do każdej osoby, by znaleźć sposób najbardziej zboląłą czy zdziczałą dla Boga duszę dobrze usposobić i podzielić

katechety owocował dodatnim wpływem wychowawczym na uczniów.¹¹⁵ Taka też serdeczność powinna być odczuwalna w każdym poleceniu, jakie nauczyciel wydaje uczniom.¹¹⁶ Zauważał też, że „należy uwzględnić wytrzymałość umysłu dorastającej i dorosłej młodzieży żeńskiej. Lekcja taka musi być przyjemna, urozmaicona właściwymi przykładami i przeplatana odpowiednim żartem”.¹¹⁷ Jednocześnie uważał, że nie na miejscu były żarty kleryków w czasie egzaminów w seminarium.¹¹⁸ Sufragan sandomierski zwracał uwagę uczących także na relacje między uczniami. Podkreślał, że niedo-

się z nią radością życia, która powinna wypełniać serce kapłana. Tarcia, nieporozumienia, gniewy, docinki, unikanie rozmowy, zrywanie stosunków towarzyskich pod żadnym pozorem jest niedopuszczalne. Gdyby tak było, trzeba uważać, że misja ks. prefekta skończyła się w tych murach szkolnych”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r.

¹¹⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r. Zob. też: M. K., *Śp. Ks. Józef Jędrasik*, KDS 61(1968) nr 4-5, s. 117.

¹¹⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r. Interesujące jest spostrzeżenie bp. Kubickiego w czasie lekcji w klasie VIII w żeńskim gimnazjum im. M. Konopnickiej w Radomiu, gdzie katechizował ks. Józef Sznuro. Biskup zauważał, że od katechety nie można było wymagać więcej ciepła w stosunku do uczennic, a jednak coś było niezrozumiałego dla biskupa w zachowaniu uczennic, które mimo dobrych odpowiedzi i sympatycznego nastroju były dziwnie przygnębione. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 XI 1928 r.

¹¹⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 9 V 1927 r. Charakterystyczny jest przesłany przez bp. Kubickiego do swego archiwum w Świętej Katarzynie rysunek i komentarz do niego. Obrazek biskup otrzymał od ks. F. Kaszewskiego. W roku szkolnym 1929/30 jeden z uczniów II klasy szkoły techniczno-kolejowej w Radomiu, Zygmunt Koryzma, mając świadomość, że cała jego klasa nie nauczyła się Ośmiu Błogosławieństw, narysował na tablicy szkolnej osiem rysunków, które w przenośni ukazywały treść Błogosławieństw. W odpowiedzi na pytania prefekta wszyscy uczniowie odpowiadali bardzo dobrze. Katecheta nie wiedział, że pomocą służą uczniom rysunki na tablicy. Ostatecznie wszyscy otrzymali oceny celujące. Gdy sprawa stała się jawną, prefekt nie ukarał ucznia, ale kazał mu przerysować to na papier. Biskup tłumaczył: „Na wieczną rzecz pamiętkę i zadokumentowania wrodzonego dowcipu i zdolności, trafiających się często u młodych ludzi, kazanie to w obrazach składam do swego archiwum”. ArŚK, APK, Rysunek przedstawiający symbolicznie Ośmiu Błogosławieństw wraz z komentarzem bp. P. Kubickiego.

¹¹⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 III 1927 r. „Na zapytanie asystenta, który z okresów języka hebrajskiego jest najpiękniejszy, alumn (...) odpowiada, że nie czytał oryginału. Odpowiedź żartobliwa nie na miejscu”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z introdukcji generalnej w Seminarium Duchownym w Sandomierzu 23 I 1909 r.

puszczalne jest oskarżanie wzajemne uczniów przed nauczycielem. Tłumaczył, że taka postawa nie przynosi nic dobrego, a budzi nieufność, żal, chęć zemsty, czy nienawiść, i to na długi okres czasu, jeśli nie na całe życie.¹¹⁹ Bp Kubicki przypominał księżom, że w szkole powinni wszystkie dzieci otaczać ojcowskim i pełnym miłości szacunkiem. Wskazówka ta odnosiła się także do dzieci z innych wyznań.¹²⁰

Bp P. Kubicki uważał, że uczniowie o pewnym stopniu upośledzenia umysłowego powinni być kształceni oddzielnie, w specjalnych ośrodkach.¹²¹ Katechetom uczącym młodsze klasy polecał podczas każdej lekcji poświęcić pięć minut na powtarzanie z każdym dzieckiem osobno codziennego pacierza. Celem takiej praktyki miało być opanowanie przez dzieci codziennych modlitw „bez opuszczania i przekręcania”.¹²² Według biskupa w drugim roku nauczania religii każde dziecko powinno znać cały pacierz codzienny.¹²³ Jeśli jednak rodzice nie nauczyli dzieci pacierza, obowiązek ten – jak uważał sufragan sandomierski – powinna przejąć na siebie szkoła.¹²⁴

Uczący w szkołach – jak podkreślał i przypominał bp Kubicki – muszą wywiązywać się ze wszystkich obowiązków, także z solidnego, dokładnego i poprawnego uzupełniania dzienników lekcyjnych.¹²⁵ Uważał, że kapłan powinien dawać dobry przykład innym nauczycielom i być wzorem także w drobnych sprawach.¹²⁶

¹¹⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 16 V 1927 r.

¹²⁰ ArSd, ApPK, Odezwa bp. P. Kubickiego do duchowieństwa diecezji sandomierskiej 1 X 1930 r.

¹²¹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 4 VI 1927 r.; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 11 V 1928 r.

¹²² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 16 V 1927 r.

¹²³ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 V 1927 r. W czasie tej wizytacji bp Kubicki zaobserwował, że dwóch chłopców nie znało „Wierzę w Boga”. Zob. tamże.

¹²⁴ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 23 XI 1927 r.

¹²⁵ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 III 1927 r.

¹²⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej w męskim gimnazjum państwowym w Radomiu [1927 r.]; ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 18 XI 1927 r. Bp Kubicki wizytując radomską żeńską szkołę zawodową Towarzystwa Ochrony Chrześcijańskich Kobiet podkreślał, że ks. dr Bolesław Strzelecki od początku istnienia tej szkoły uczył w niej bezpłatnie. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 5 XII 1928 r.

Bp Kubicki zabierał głos w dyskusji o szkołach koedukacyjnych. Widział i plusy i minusy takiego rozwiązania. Stał jednak na stanowisku, że w okresie dojrzewania młodzież może zachowywać się niewłaściwie. Tę sprawę polecał trosce nauczycieli i prefekta, ale zwracał uwagę, że nie może to być „policyjne śledzenie”, ale troskliwa zapobiegliwość.¹²⁷ Zwracał też uwagę na potrzebę wymagania od uczniów, by przychodzili na zajęcia przyzwoicie ubrani.¹²⁸ Podobnie podejmował zagadnienie obrony godności kobiety i moralności w kontekście gimnastyki dziewcząt. Głos sandomierskiego sufragana nie był skierowany przeciwko gimnastyce jako takiej, ale odnosił się do znieczulenia wstydlivosti dziewcząt. Interwencja bp. Kubickiego płynęła z troski o cześć i godność tych uczennic. Pisał: „Gdy się dziś widzi tuż pod siatką, w tych półnagich kostiumach skaczące przez linkę panny, nie można spokojnie myśleć o przyszłości tego kwiatu narodu. Toć nie o hodowlę, ale o wychowanie młodego pokolenia chodzi nam przecież. (...) Jako biskup, odpowiadający w tej chwili za moralny stan diecezji, tę sprawę kładę na sumienie ks. prefekta (...)”.¹²⁹ Dodać należy, że w 1927 r. sufragan sandomierski przedstawił kard. A. Hlondowi swoje uwagi zatytułowane „W sprawie gimnastycznych kostiumów w średnich żeńskich naukowych zakładach”.¹³⁰ Prymas, ze względu na to, że problem ten pojawiał się także w innych krajach, przesłał tę sprawę do Świętej Kongregacji Soboru.¹³¹

¹²⁷ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 29 III 1927 r.

¹²⁸ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 3 X 1927 r.

¹²⁹ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 V 1927 r. Bp Kubicki w innej klasie podkreślał, że warto wykorzystywać momenty samodzielnego wycucia dziewcząt, które w momencie wejścia biskupa do sali lekcyjnej ubrały się w żakiety. Sufragan sandomierski prosił prefekta o zwracanie uwagi na potrzebę wstydlivosti i szacunku dla kobiet. Dodawał jednak: „Te rzeczy zawsze należy regulować z wielką ostrożnością i prawdziwą serdecznością, bez kompromitacji kogokolwiek”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 10 V 1927 r. Zob. też: Bp P. Kubicki do dyrektora koedukacyjnego gimnazjum w Opatowie 22 XII 1927 r.

¹³⁰ ArŚK, APK, P. Kubicki, W sprawie gimnastycznych kostiumów w średnich żeńskich naukowych zakładach, 21 VI 1927 r.

¹³¹ ArŚK, APK, Kard. A. Hlond do bp. P. Kubickiego 12 III 1928 r.; ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do kard. A. Hlonda 17 III 1928 r.

Bp Kubicki stał na stanowisku, że pewne problemy, wspólne dla wszystkich szkół, powinni prefekci omawiać na spotkaniach Koła Księży Prefektów.¹³² Już jako biskup, Paweł Kubicki pragnął należeć do tego gremium.¹³³ Co prawda w czasie, gdy w 1928 r. wyrażał taką opinię, diecezjalne koło – założone w Radomiu w 1917 r. – już od dwóch lat faktycznie nie istniało.¹³⁴ Zachęta biskupa nabierała więc wtedy innego znaczenia. Zrozumiałe jest, że sufragan sandomierski dążył i zachęcał księży prefektów do reaktywacji koła, a także do spotkań i prac w jego ramach. Bp Kubicki włączał się też w prace koła, czasem nadrabiając sprawy zaniedbane przez księży prefektów, jak na przykład poproszenie rekolekcyjisty na rekolekcje dla młodzieży.¹³⁵ Biskup zachęcał prefektów do pracy z młodzieżą. Zalecał im: „zamieńcie szkolne katedry na Chrystusowe mównice, z których niech płyną do serc młodocianych proste i natchnione prawdy Boże, przerabiając mdłe i słabe serca na kuźnię chrześcijańskiej cnoty, uczciwego codziennego życia, prowadzącego do błogosławionej wieczności”.¹³⁶ Biskup przekonywał księży, że ich posługę ułatwi jedność między nimi w wewnętrznej organizacji koła, jak też w obowiązkach kościelnych. Zwracał też uwagę na stosunek księży do Związku Nauczycielstwa Polskiego. Prosił, aby prefekci informowali o tym pytających, ale by nie zaczynali sami tego tematu.¹³⁷ W czasie zjazdu biskupów we wrześniu 1928 r. bp Kubicki wygłosił referat, w którym podjął m.in. zagadnienie stosunku episkopatu do kół młodowiejskich.

¹³² ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 28 XI 1928 r. Zob. też: ArŚK, APK, Koło Księży Prefektów Diecezji Sandomierskiej do bp. P. Kubickiego 3 IV 1928 r.; ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do prezesa Koła Księży Prefektów Diecezji Sandomierskiej 12 IV 1928 r.

¹³³ ArŚK, APK, Koło Księży Prefektów z Radomia do bp. P. Kubickiego 18 I 1921 r. Jeszcze jako oficjał Kubicki wspierał Koło Księży Prefektów darami do ich biblioteki. Zob. ArŚK, APK, Ks. L. Sobierański do ks. P. Kubickiego 29 XI 1916 r.

¹³⁴ B. Stanaszek, *Duchowieństwo...*, dz. cyt., s. 129, 131.

¹³⁵ ArSd, ApRŚ, Ks. P. Kubicki do ks. R. Śmiechowskiego [brak daty]. Zob. też: ArŚK, APK, Koło Księży Prefektów z Radomia do bp. P. Kubickiego 24 V 1929 r.

¹³⁶ ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do Koła Księży Prefektów w Radomiu 4 IX 1927 r.

¹³⁷ ArŚK, APK, Bp P. Kubicki do Koła Księży Prefektów w Radomiu 4 IX 1927 r. W zakończeniu znalazły się następujące słowa zachęty i życzeń: „ukochajcie tę gałąź duszpasterstwa, oddajcie się jej całym sercem, ukochajcie naszą złotą polską młodzież i spośród siebie wyrabiacie typy księży prefektów, o których by z wdzięcznością wspominały całe pokolenia”.

Tłumaczył, że zarówno w środowiskach nauczycielskich, jak i uczniowskich działają organizacje katolickie, jak też i wrogie Kościołowi. Polecał popierać więc grupy katolickie.¹³⁸

Troska bp. Kubickiego o wychowanie widoczna była też w relacjach z zakonami. Dla sióstr był jak ojciec, zresztą one same tak go też traktowały. Siostronom zakonnym proponował umożliwienie zdobywania wiadomości katechizmowych świeckim, pomagającym w pracach przyklasztornych. Postulował zorganizowanie im takich zajęć w wymiarze czterech godzin w tygodniu.¹³⁹ Był wyrozumiały, jeśli chodziło o kandydatki do zakonów. Doradzał formującym roztropność i spokój w podejmowaniu decyzji. Proponował przełożonym nie rozmawiać z nikim na temat przeszłości kandydatów. Był też realistą w postrzeganiu postępów na drodze formacji. Tłumaczył, że pojawiają się one, ale do tego trzeba pracy i cierpliwości. Z kolei nieufność i podejrzliwość wobec wychowanków zaowocuje porażką wychowawczą.¹⁴⁰

Szczególna więź łączyła biskupa z wychowankami szkół prowadzonych przez siostry. Widoczne było zainteresowanie sandomierskiego sufragana tymi szkołami i losem ich wychowanek.¹⁴¹ War-

¹³⁸ ArŚK, APK, Protokół Konferencji Biskupów Polski w dniach 16-20 września 1928 r. w Gnieźnie, s. 9-10; S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 309-310. ArŚK, APK, Opracowanie bp. Kubickiego: O Związku Młodzieży Wiejskiej (czerwiec 1927 r.); ArŚK, APK, P. Kubicki, Koreferat o stowarzyszeniach na wrześniowy Zjazd Episkopatu Polskiego w Gnieźnie 1928 roku.

¹³⁹ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 13 VII 1926 r.

¹⁴⁰ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do siostry mistrzyni w Imbramowicach [b.d.].

¹⁴¹ Np.: ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 4 III 1928 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 27 IX 1928 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 30 I 1929 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 30 IX 1929 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 20 I 1933 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 23 XII 1934 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 19 I 1936 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 24 XII 1936 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 14 X 1937 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 22 XII 1938 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do

to dodać, że w związku ze zbliżającymi się rekolekcjami szkolnymi w Imbramowicach biskup ze szpitala skierował do uczniów serdeczny list.¹⁴² Bp Kubicki tłumaczył siostrze, że ich świętość ma promieniować na wychowanki.¹⁴³ Jednocześnie niejednokrotnie dawał siostrze wskazówki, jak postępować z wychowankami, zwłaszcza z tymi, które sprawiały kłopoty wychowawcze.¹⁴⁴ Podczas odwiedzin domów sióstr, przy których istniały domy opieki czy szkoły chętnie spotykał się z wychowankami sióstr.¹⁴⁵

Podsumowując troskę bp. Pawła Kubickiego o oświatę i wychowanie należy stwierdzić, że zarówno nauczającym jak i uczniom stawiał wysokie wymagania, nie bojąc się wyrazić słów ostrej krytyki.¹⁴⁶ Niekiedy przypominał katechetom sprawy, na które już wcześ-

sióstr norbertanek w Imbramowicach 14 VIII 1941 r. Dzieci po wizycie biskupa w szkole w Imbramowicach pisały do niego listy podsumowujące te odwiedziny. Bp Kubicki wyciągał z nich wnioski, a jednocześnie podawał, jak dzieci powinny określić cel jego wizyty: „Moją misję dzieci powinny być określić, że biskup pragnął na tle życia św. Norberta nakreślić obowiązki nasze w chwili bieżącej, która ma nas przygotować na dalsze lata życia”. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 25 VII 1934 r. Z kolei dwa lata później biskup pisał: „Siostry pracujące w szkole (...) proszę, by dzieciom powiedziały, że na nie bardzo liczę. Niech się przeto do życia przygotowują takiego, o jakim do nich mówiłem”. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 1 IX 1936 r. Bp Kubicki uczestniczył w zjeździe z okazji dziesięciolecia szkoły sióstr norbertanek w Imbramowicach. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 20 II 1930 r.; ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 11 IV 1930 r.

¹⁴² ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do wychowanek szkoły sióstr norbertanek w Imbramowicach 14 X 1937 r. Zob. też: ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 14 X 1937 r.

¹⁴³ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do sióstr norbertanek w Imbramowicach 9 XII 1927 r. „Szkolni pracownicy z s. Dyrektorką na czele niech pamiętają, że Bożą obsiewają niwę”. Zob. ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do ksieni norbertanek w Imbramowicach 19 I 1938 r.

¹⁴⁴ ArImb, AktPK, Bp P. Kubicki do siostry dyrektorki szkoły w Imbramowicach [14 X 1937 r.].

¹⁴⁵ ArSMRm, KrDwRm, Zapis z: 15 I 1922 r.; ArSMRm, KrDwRm, Zapis z: 1 IV 1923 r.: „Ks. Biskup (...) podzielił się święconym jajkiem z nami i dziećmi (...). Wrócił od nas około trzeciej i cały już czas do wieczora z nami przepędził na rozmowie, po kolacji zaś poszedł do dzieci i chociaż sam zapowiedział, że dzieci mają wcześniej iść spać, przesiadł u nich aż do dziesiątej”.

¹⁴⁶ ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji egzaminu z filozofii w Seminarium

niej zwracał im uwagę.¹⁴⁷ Charakterystyczna jest troska żyjącego sto lat temu sandomierskiego biskupa o oświatę i wychowanie. Wiele jego uwag i spostrzeżeń zachowało swą aktualność mimo upływu czasu i nowych teorii pedagogicznych i katechetycznych. Ciekawe są także jego oceny – często także i one nie straciły nic ze swej aktualności. Oświata i wychowanie były zawsze bliskie bp. P. Kubickiemu, stąd można powiedzieć, że znalazły w nim swego mecenasa.

Sommario

Il Vescovo Paweł Kubicki (1871–1944) divideva il lavoro parrocchiale in tre parti principali: il ministero della chiesa, l'insegnamento della religione in scuola e il volontariato. Egli dava sempre un grande peso all'insegnamento della religione. In detta materia aveva anche una significativa esperienza, perchè per anni lui stesso insegnava religione, prima nella scuola e poi nel seminario diocesano di Sandomierz, dove per alcuni anni era vice-rettore e anche rettore. Dai suoi discorsi e scritti scaturisce il suo grande rispetto nei confronti degli alunni. Egli capiva che la fatica nell'educare e nell'insegnare ai ragazzi non era inutile, perchè essa influiva sulla loro vita quotidiana e sulla loro fede. Allo scopo di aiutare i ragazzi, il Presule ha elaborato il catechismo, il quale è stato pubblicato per la prima volta nel 1900. Mons. Kubicki era pedagogo esigente, ma nello stesso tempo paziente. Pretendeva sia da parte degli alunni sia da parte degli insegnanti stessi. Egli, infatti, invitava gli insegnanti all'approfondimento della scienza catechetica e quindi alla formazione continua, ritenendo che fosse opportuno concludere le lezioni con le indicazioni pratiche e di arricchirle con le funzioni liturgiche in chiesa, non escludendo gli esercizi spirituali. Il Vescovo Kubicki, al fine di alzare il livello di insegnamento, aiutava gli insegnanti dando loro diverse indicazioni pratiche riguardanti il loro modo di vivere, di agire e di lavorare. E molte di esse, anche se è passato molto tempo, sono ancora pienamente attuali.

Duchownym w Sandomierzu 5 II 1910 r. Jeden z prefektów pisał do bp. Kubickiego: „Dziś w gimnazjum czuję się całkiem wyraźnie i silnie jako prefekt-wychowawca. Dużo zawdzięczam wskazówkom Waszej Eksceleńcji, za które b[ardzo] serdecznie raz jeszcze dziękuję, a na przyszłość o nie uprzejmie proszę”. Zob. ArŚK, APK, Ks. S. Kiersztein do bp. P. Kubickiego 26 VI 1929 r.

¹⁴⁷ Tak na przykład po lekcji prowadzonej przez ks. dr. Stefana Grelewskiego zapisał przy jednej z uwag: „Na to, jeśli się nie mylę, już zwracałem uwagę ks. prefekta w innej szkole”. Zob. ArŚK, APK, ZWSzk, Protokół z wizytacji szkolnej z 31 III 1930 r.